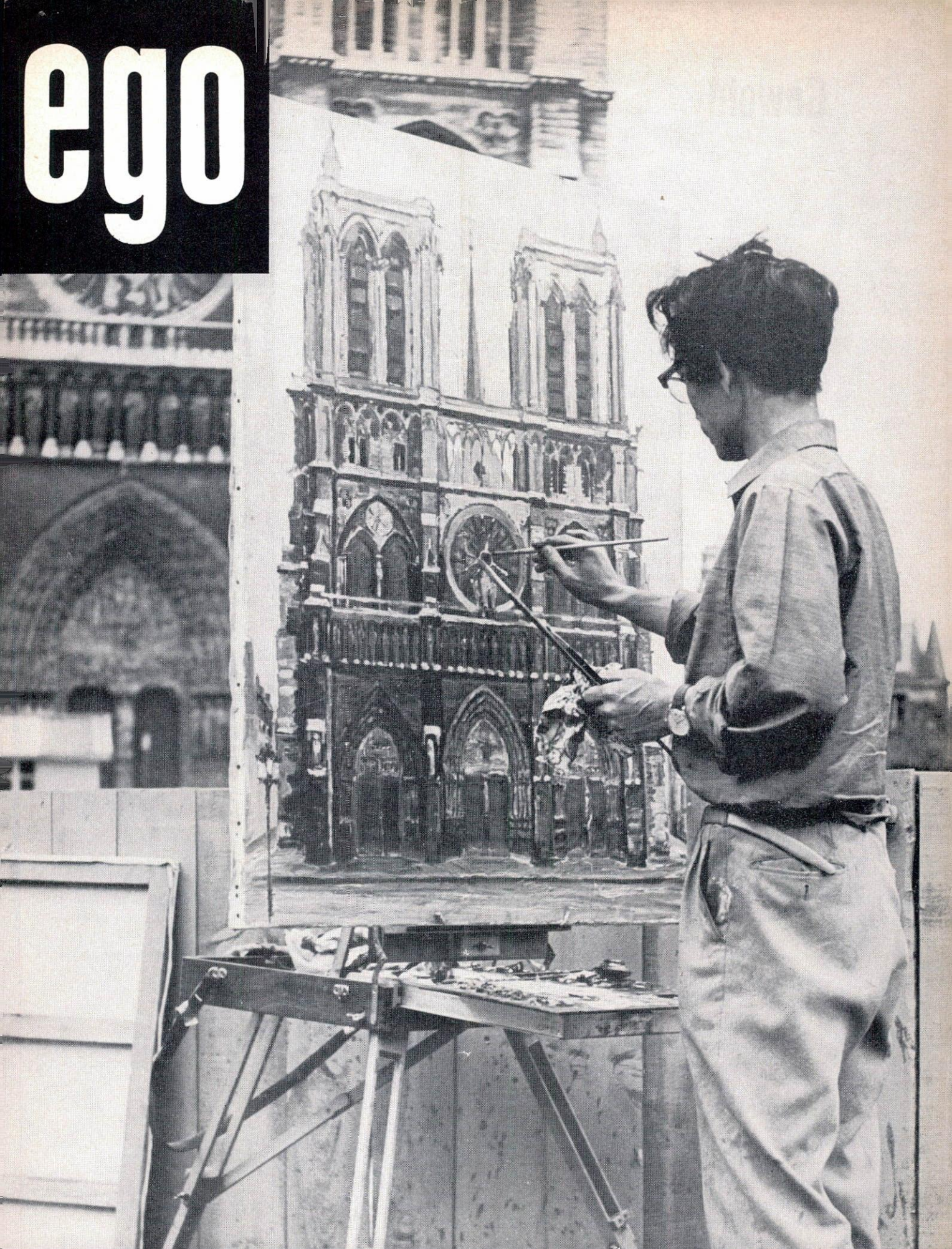

ego

DEZE MAAND

Bert Vuijsje: **Jazz, pop en popjazz.** Pag. 3

Peter Morée: **Playtime.** Pag. 8-9

Bob van Opzeeland: **Leonard Foujita.** Pag. 12-13

Geweld

De dood van Ds. Luther King in Amerika en de moordaanslag op Rudi Dutschke hebben niet alleen de wereld geschokt maar ons tevens inzicht verschaft in de voortdurend bedenkelijker vormen die onze samenleving aanneemt.

Het politieke geweld en de politieke moord hebben altijd in de geschiedenis een rol gespeeld maar het is beschamend en zorgwekkend dat de sluipmoord ook in de landen die we democratisch achten nog steeds een belangrijke rol speelt. De aanslagen op Ds. Luther King en Dutschke staan niet alleen. We herinneren slechts aan de moord op Kennedy, de moordaanslagen die indertijd op president De Gaulle zijn gepleegd en het voornemen tot moord op kanselier Kiesinger dat gelukkig tijdig kon worden tegen gegaan.

In de tijd dat bijna een ieder er van overtuigd is dat de oorlog in Vietnam behoort te eindigen en dat alles moet worden gedaan om een gewelddadige botsing tussen de grote mogendheden te voorkomen, neemt de kleine oorlog (Midden Oosten, Afrika, Zuid-Amerika) en de individuele moordaanslag een steeds groter plaats in in de samenleving.

Om dan van rassenenlusten en gewelddadige demonstraties nog maar te zwijgen.

De grote, algemene oorzaak lijkt wel duidelijk: tegenstellingen in een groot deel van de wereld zijn zo verdiept en tot onhoudbare toestanden uitgegroeid dat geweldexplosies er het vanzelfsprekend gevolg van zijn.

Naast de grote vraag hoe we de grote wapens in toom kunnen houden is nu ook de vraag gekomen hoe we de kleine wapens kunnen temmen. Het radicalisme van links en van rechts (er is duidelijk een opnieuw opkomend fascistisch levensklimaat, en zeker niet alleen in Duitsland) schijnt de straat en misschien straks ook de politiek te gaan beheersen. Het een roept trouwens het andere op. Waar een democratie met geweld onder de voeten wordt gelopen (Griekenland) wordt uiteraard om tegen-geweld geroepen. En daarmee zitten we, zonder één moordaanslag goed te keuren of te accepteren, midden in het vraagstuk: hoe maakt men eigenlijk een einde aan de tientallen dictatoriale regeringen die de wereld thans kent zonder gebruik te maken van geweld?

Een vraag waarvoor ook het pastoraal concilie in april werd gesteld: moet alle geweld bij het opruimen van reactionaire obstakels worden afgewezen?

Maar men moet wel weten dat ook geweld dat men rechtmatig acht tegen geweld oproept.

Daar komt dan nog bij dat de verhouding tussen een deel van de jonge generatie en de van ouds aangestelde gezagsdragers vaak zo slecht is geworden dat bij overigens vreedzaam bedoelde betogingen of demonstraties een kleinigheid de lont in het kruit kan zijn. Wij pretenderen niet de oplossing voor dit alles te weten. Er is natuurlijk geen sprake van dat even een oplossing kan worden opgesteld. Als de zaken maar zo eenvoudig lagen!

We komen op dit probleem binnenkort in Ego in wijder verband terug. Nu zouden we slechts deze opmerking willen maken: in de long hot summer die voor de deur staat zullen, ook in Nederland, autoriteiten en leiders van oppositiele bewegingen het uiterste moeten doen om gewelddadige botsingen te voorkomen. Dat lijkt eigenlijk in Nederland nog heel goed mogelijk. Autoriteiten, politie en leiders van betogingen zullen zelf-critiek niet moeten vrezen. We willen wel graag een democratie blijven! Ook voor het buitenland zou dat goed zijn!

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 2 - mei 1968
7de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 - 2878

Vaste medewerkers:

Leni Kortland
Nico Haasbroek
Wim Jesse
Henk J. Meier
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat:

*Generaties schilders hebben Parijs
in de loop der jaren bevolkt. Hier
één voor de Notre Dame. Bob van
Opzeeland haalt in dit nummer
herinneringen op aan een van hen:
Leonard Foujita.*

Jazz, pop en pop-jazz

De laatste paar jaar zijn merkwaardige verschuivingen opgetreden in de verhouding tussen jazz en popmuziek. Zo'n tien jaar geleden lag de zaak nog heerlijk eenvoudig: jazzfans (d.w.z. alle mensen die hip, artistiek of intellectueel wilden zijn) hielden van jazzmuziek en keken met diepe verachting neer op de domme massa die platen kocht van Elvis Presley, de Everly Brothers en Fats Domino. De jazzpers stond vol met enthousiaste beschouwingen over 'jazz als muziek van onze tijd' en vernakelijke scheldpartijen op 'het oorverdovende rock'n roll-lawaai dat bij onze onwetende teenagers voor muziek schijnt door te gaan.' Kortom, er lag in die tijd een diepe kloof tussen jazz en populaire muziek en het was ondenkbaar dat iemand voor beide genres waardering zou kunnen hebben.

Sindsdien is de situatie op het jazz-pop-front oneindig veel ingewikkelder geworden. Ruwweg vanaf het moment dat de Beatles 'in' begonnen te raken bij 'intellectuelen en kunstenaars' is onder vele jazzfans van toen een enorme verwarring ontstaan. Zij ontdekten met schrik dat er een nieuwe generatie tieners en twens was opgekomen — minstens even hip, artistiek of intellectueel als zijzelf — die voor de Beatles, de Rolling Stones en de Beach Boys precies hetzelfde stoort enthousiasme opbracht als zij tien jaar eerder voor Horace Silver, Miles Davis en de Jazz Messengers. In de 'betere' popbladen werd nu gefilosofeerd over 'pop als verklanking van het moderne levensgevoel' en de hippe

muziek, zigeunermuziek, marsmuziek of Indiase muziek — bij uitstek bevoegd zouden zijn tot het schrijven over popmuziek? en: 'Wat zijn de maatstaven waarmee goede van inferieure popmuziek wordt onderscheiden en zijn dat andere dan de in de jazz gehanteerde?'

Niet alleen individuele critici, ook hele tijdschriften maakten de zwaai van jazz naar jazz en pop. De grootste twee Amerikaanse bladen 'Down Beat' en 'Jazz' gingen in de loop van 1967 allebei om, waarbij het laatste blad zelfs werd herdoopt tot 'Jazz & Pop'.

Je kunt je als jazz-getrouwe buitenstaander moeilijk aan de indruk onttrekken, dat al deze opmerkelijke bekingen heel veel met zakelijke en of sociale (d.w.z. hip-square) en maar bitter weinig met muzikale overwegingen te maken hebben gehad. In een lang artikel in het studentenblad Pharetra staat de kersverse popcriticus Peter Smids b.v. uitvoerig en in dankbaarheid stil bij de 'vele vrienden en kennissen' in zijn 'progressieve studentenhuus,' die hem voortdurend confronteerden met 'de laatste snufjes op popgebied,' waardoor ze hem behoedden voor 'de verloederende van de jazzfan.'

Vage algemeenheden

Over de muzikale (of laten we zeggen artistieke) achtergronden van Smids' beking bevat het stuk alleen vage algemeenheden: er heeft zich 'een diep ingrijpende, zij het bloedeloze revolutie in de wereld van de lichte muziek voltrokken,' in het popwezen hebben 'drastische saneringen' plaatsgevonden, waardoor tegenwoordig 'een behoorlijk gedeelte van de amusementsmuziek opgewassen is tegen meerdere beluisteringen.' Over de aard van deze revolutie of sanering worden verder geen mededelingen gedaan, en ook de square vragen (zie boven) blijven onbeantwoord.

De enige opmerking in het artikel die meer inhoudt dan 'dit is goed omdat het goed is,' heeft veelzeggend genoeg geen betrekking op pop maar op jazz. Peter Smids releveert hoe hij uitgekeken raakte op Art Blakey en Cannonball Adderley, hoe 'zelfs Thelonius Monk in clichés (begon) te vervallen' en hoe hij 'nog maar een paar keer per jaar verrast opkijkt' bij het beluisteren van een nieuwe jazzplaat.

Hij raakt hier inderdaad een wezenlijk probleem: de ontstellend grote produktie van oninteressante platen met een soort pop-jazz die in de eerste plaats bedoeld is als gebruiksmuziek, waardoor de schaarse LP's met echte goede jazz (d.w.z. luistermuziek) in een vloedgolf van saai lopende-band-materiaal dreigen te verdwijnen. Ter illustratie een (betrekkelijk kleine) greep uit het enorme pop-jazz-repertoire dat momenteel op de markt is.

In de goedkope (f11,90) 'I love jazz on Chess'-serie verscheen kort geleden een aantal nieuwe delen. Het gaat hier

over het algemeen om pretentieuze jazz van een jaar of tien geleden, gespeeld door musici die grotendeels op het tweede plan thuishoren. Het Max Roach-deel (Chess MAR S-3093) bevat tenminste nog standaard hard-bop, die door de ijver en het vakmanschap van de musici (naast drummer Roach o.a. trompettist Kenny Dorham en tenorist Hank Mobley) het beluisteren enigermate waard is.

De overige delen leveren op zijn best bruikbare drink- en praat-jazz. Op 'I love Lou Donaldson' (MAR S-3089) is volstrekt clichématige trompet-alt-orgelmuziek te vinden. 'I love Ray Bryant' (MAR S-3087) is een plaat met een paar aardige pianostukken in de soul-sfeer en een aantal stomvervelende pop-song-vertolkingen. Op 'I love Illinois Jacquet' (MAR S-3090) ploegt de tenorist zich met een opvallend gebrek aan energie door zeven totaal ongeïnspireerde main stream-vertolkingen. Op MAR S-3088, tenslotte, doet gitarist Kenny Burrell er iets meer aan, maar het plezier in de lekkere blues-stukken op deze plaat wordt onmiddellijk vergald door de fletse, fondantachtige ballad-vertolkingen die er ook op staan. Alles bij elkaar een naar jazz-maatstaven uiterst matige serie, die echter redelijk goed schijnt te verkopen.

Grijze standaard-jazz

Pianist Oscar Peterson — de laatste jaren toch al geen man die naar de toppen van de jazz reikte — heeft zich er met de LP 'Soul Espanol' (Mercury 220 036 LMY) wel heel erg gemakkelijk vanaf gemaakt. Met zijn trio anno '66 (Sam Jones bas en Louis Hayes drums) en drie extra slagwerkers speelt hij een stel bossa nova's en andere Latijnsamerikaanse hits op een inspiratieniveau, dat nauwelijks boven dat van de gemiddelde barpianist ligt. Het enige opmerkelijke van de plaat 'Our Miss Brooks' (Fontana 883 908 JCY) is, dat er vrijwel niets op gebeurt. Gitarist Grant Green, drummer Dave Bailey en drie anderen spelen grijze standaard-jazz waarin iedere avontuurlijkheid ontbreekt. Zelfs als routine-pop-jazz-produkt is deze LP ongewoon oninteressant.

Om met een gematigd optimistische noot te besluiten: Op 'The Fox and the Hounds' (RCA LSP-3741) bewijst tenorist Eddie 'Lockjaw' Davis dat er met een dosis talent en enthousiasme ook in een pop-jazz-omgeving nog wel muziek van niveau te maken valt. Hij wordt begeleid door een doorsnee-big band die doorsnee-arrangementen speelt, maar met zijn indrukwekkende, uiterst plooi-bare geluid en zijn uit jarenlange ervaring voortgekomen zelfverzekerdheid weet hij deze dertien-in-een-dozijn session toch meer mee te geven dan alleen het gewone plichtsgetrouwe vakmanschap. Een plezierige plaat.

BERT VUIJSJE

JAZZ

vogels zetten zich niet alleen meer af tegen het inferieure hitwerk van Gert en Hermien, maar ook tegen de 'saai, ouderwetse jazzmuziek' en zijn aanhangers, voor wie zelfs de onaardige betiteling 'jazzpadvindende' werd gebruikt.

Tegenzet

De tegenzet vanuit het jazzkamp liet even op zich wachten, maar vorig jaar is er behoorlijk schot in gekomen. Vastbesloten om zich door niemand in hipheid te laten overtreffen, kwamen tal van jazzcritici plotseling tot de ontdekking, dat behalve jazz ook popmuziek eigenlijk geweldig interessant was. Prominente Amerikaanse jazzjournalisten als Nat Hentoff, Frank Kofsky en Ralph Gleason (en in ons land Groene Amsterdammer-schrijver Peter Smids) bombardeerden zichzelf pardoos tot pop-kenners en pop-critici, zonder stil te staan bij square vragen als: 'Wat is de bijzondere relatie tussen jazz en pop, waardoor jazzkenners — anders dan b.v. kenners van klassieke

Concilie-ervaringen (1)

Ik heb het genoeg gehad om als waarnemer van het Humanistisch Verbond het pastoraal concilie te mogen bijwonen dat van 7-10 april in Noordwijkerhout is gehouden en het lijkt me interessant voor onze lezers om wat over mijn ervaringen aldaar te vertellen.

Op zichzelf is het al een bijzondere zaak dat een waarnemer van het Humanistisch Verbond tijdens zo'n concilie aanwezig is. Dat bewijst dat de katholieke kerk met nadruk haar innerlijk beraad heeft willen openstellen voor beïnvloeding van buiten. Deel van de concilieorganisatie vormt nl. de zgn. oecumenische commissie waarin naast enkele katholieken, ook vertegenwoordigers van verschillende protestantse kerkgenootschappen, de protestantenbond, het Lezer des Heils en het Humanistisch Verbond zitting hebben.

Deze commissie is werkelijk niet de schone franje van het concilie, ze heeft nadrukkelijk medegewerkt aan de kritische begeleiding van de ontworpen rapporten en van de andere stukken en tijdens de concilievergaderingen in Noordwijkerhout konden de leden van de commissie vrij, en zo vaak als ze zelf wilden, aan de discussies deelnemen. Ze hadden, uiteraard, geen stemrecht.

Openheid en democratie

Wie zich afvraagt of op zo'n concilie nu een democratische gang van zaken gewaarborgd is moet natuurlijk wel bedenken dat de katholieke kerk een kerk is met een hiërarchische structuur, d.w.z. het is niet een vereniging waarin de leden op de ledenvergadering in een vrije stemming de bestuursleden kiezen en op een volgende vergadering zo nodig weer een ander bestuur kunnen aanwijzen.

Zo gaat het in de katholieke kerk niet en dat hangt samen met het wezen van de kerk waarin de priesters en met name de hoogste van hen, de Paus, de leiding hebben, waarbij de Paus zelfs gezien wordt als de vertegenwoordiger van Christus op aarde. Bij de beoordeling van de gang van zaken moet men natuurlijk rekening houden met deze structuur.

Er was op dit concilie de ernstige wens om allen, het gehele kerkvolk of het gehele Godsvolk zoals dat afwisselend werd genoemd, aan het woord te laten. Een ieder kon zonder meer het woord krijgen, namens een commissie die aan de voorbereiding van het concilie had gewerkt, namens een of andere organisatie maar ook heel gewoon namens zichzelf en van dat laatste werd veelvuldig gebruik gemaakt. En wat belangrijker nog was, met alle gemaakte opmerkingen werd terdege rekening gehouden, zo gauw als uit de vergadering bleek dat men belangstelling had voor één of ander voorstel, dan lag dat in een minimum van tijd, gestencild en wel,

voor de deelnemers op tafel. Wat dat aan gaat was de gang van zaken democratisch en perfect.

Toch was er voor een niet-katholiek een merkwaardige dubbel-structuur in de vergadering. Aan de ene kant zetelde de concilierraad op het podium, bestaande uit priesters en leken die voor de totale organisatie verantwoordelijk was en zaten achter de voorzitterstafel de leken-voorzitters van het concilie die de besprekingen leidden maar in de zaal zat het zgn. presidium, d.w.z. de kardinaal en de bisschoppen die bij iedere stemming voorop gingen, d.w.z. éerst stemden

Gang van zaken perfect en democratisch

de kardinaal en de bisschoppen over een bepaald voorstel en eerst als die uitslag (die bijna steeds eensgezind uitviel), bekend was kwamen de andere deelnemers aan de beurt om te stemmen. Dat is uiteraard een bijzonder suggestieve wijze van werken en, als ik de vele stemmen goed heb kunnen volgen, is er dan ook geen voorstel aangenomen waar niet eerst het presidium zich mee akkoord had verklaard. Bovendien hangt de uitvoering van de genomen besluiten in sterke mate af van kardinaal en bisschoppen en het is dan ook op zijn zachtst gezegd een vraag of een voorstel waar zij zich tegen zouden hebben verklaard veel kans van uitvoering zou hebben.

Vrijuit spreken

Daar staat echter tegenover dat de kardinaal en de bisschoppen tijdens de vergaderingen bepaald geen misbruik van hun positie hebben gemaakt, men liet de deelnemers volledig de gelegenheid om zich eerst vrijuit uit te spreken. Enkele malen werd daarna door de kardinaal het woord gevoerd, zeker niet om de rapporten en vele moties van tafel te vegen maar veeleer om op een zorgvuldiger formulering van enkele discutabele problemen aan te dringen en gezegd moet worden dat deze opmerkingen van de kardinaal meestal terecht waren en door het grootste gedeelte van het concilie ook als zodanig werden gewaardeerd.

Er was in dit concilie, voor zover ik dat als buitenstaander heb kunnen constateren, bepaald geen breuk tussen priesters en leken, integendeel, ik zou liever willen spreken van een moderne en sociaal-politiek bewuste stellingname, die zowel door priesters als leken werd

gedeeld (al waren er natuurlijk wel wat uitzonderingen). Wat bijna alle deelnemers van het concilie verbond was de wens tot modernisering van het katholieke denken en tot een werkelijk evangelische deelname aan de wereld.

Ontwikkelingswerk

De hoofdschotels van het concilie waren dit keer (het concilie heeft reeds één zitting gehad in januari van dit jaar en zal in het najaar nog een volgende zitting houden en zo goed als zeker ook nog in 1969 en misschien zelfs in 1970 doorgaan met haar werk) de rapporten 'Ontwikkelingswerk' en 'Onze missie-opdracht nú'. Over beide rapporten wil ik graag wat zeggen, ik begin met het eerste.

In dit rapport wordt het vraagstuk van de ontwikkelingshulp of beter de ontwikkelingssamenwerking op een moderne en diepgaande wijze benaderd. De gedachte dat ontwikkelingshulp een soort liefdadigheid zou zijn heeft het rapport ver achter zich gelaten, men spreekt van het 'recht' van de onderontwikkelde landen en volken op een zodanig wereldbestel dat zij een redelijk aandeel in de algemene welvaart zullen krijgen.

Dit recht van de zgn. arme landen houdt dan meteen in de plicht van de zgn. rijke landen om te zorgen dat dit dan ook inderdaad gebeurt. De mislukking van de wereldhandelsconferentie te New Delhi in dien zin dat daar geen maatregelen uit zijn voortgevloeid die een werkelijke verandering in de verhouding arme en rijke landen zullen te weeg brengen wekte in het concilie algemene verontwaardiging en er werd bittere kritiek uitgesproken t.a.v. de delegatie van het Vaticaan op de bijeenkomst te New Delhi die zich bij de zgn. rijke landen had laten uitspreken. De kerk, was de algemene teneur, behoort aan de kant van de armen te staan.

Hoewel er een warme belangstelling uit het rapport blijkt voor de uitvoering van bepaalde projecten, en die belangstelling was er ook in de vergadering, is men er zich van bewust dat men er daarmede niet komt, ja dat men in dit verband wellicht altijd van de druppel op de gloeiende plaat zal moeten blijven spreken.

Wat werkelijk nodig is, wordt betoogd, is een zodanige structurele verandering in de ontwikkelingslanden zelf, in economisch, sociaal, politiek en cultureel opzicht, dat zij op den duur vanuit eigen kracht aan de wereldwelvaart zullen kunnen deelnemen.

Précaire problemen

In dit verband kwam de concilie-vergadering voor twee precaire problemen te staan die men m.i. moedig onder ogen heeft gezien. In de eerste plaats de vraag hoe die structurele veranderingen

dan tot stand zullen komen. Hoewel men daarbij uiteraard de voorkeur gaf aan evolutionaire, geweldloze bewegingen was men er zich goed van bewust dat dat door de egoïstische houding van bepaalde bovenliggende groeperingen in de ontwikkelingslanden niet altijd mogelijk zal zijn en dat dan, historisch onontkoombaar, revolutionaire, gewelddadige bewegingen zullen ontstaan en de vraag was nu of niet in bepaalde gevallen de kerk inderdaad steun aan zulke bewegingen zou moeten geven.

De belangrijkste zinsnede daarover in het rapport luidt: 'Het betreutenswaardige feit doet zich voor dat sommige ontwikkelingslanden (en ontwikkelde landen) geregeerd worden op een wijze die de grondrechten van soms grote bevolkingsgroepen geweld aandoet. In zo'n situatie moet men zijn ogen niet sluiten voor de mogelijkheid dat ontwikkelingssteun via de officiële regeringen de instandhouding van heersende ongerechtigheid in de hand werkt. Een steunverlenende regering kan vaak niet anders dan via zo'n regering helpen; en het ontzeggen van alle hulp zou slechts de toestand van de slachtoffers verergeren.'

Materiële steun

De kerken moeten echter niet schromen hun vrijheid te bewijzen door morele en materiële steun te verlenen aan revolutionaire bewegingen die gericht zijn op de uitoefening en het herstel van de menselijke grondrechten.'

Een ieder die deze zinsnede onbevooroordeeld doorleest zal kunnen begrijpen dat de concilie-vergadering er wel een beetje mee in zijn maag zat. Het is een bekend feit dat het revolutionaire bewegingen vaak in de eerste plaats ontbreekt aan doeltreffende vuurwapens. Zou de kerk, materiële hulp toezeggend, ooit zo ver moeten gaan om deze wapens te leveren? En als ze dat niet doet, zullen dan de leiders van de revolutionaire bewegingen zich niet, na deze verklaring, door de kerk in de steek gelaten gevoelen? Afgezien nog van de vraag dat het wel heel moeilijk zal zijn om uit te maken welke revolutionaire bewegingen men wel, en dan met recht, zal steunen en welke niet.

Men kan zich dus voorstellen dat een dergelijke zinsnede het gehele rapport zou hebben doen vallen maar dat is allerminst gebeurd, integendeel, het rapport is als geheel aangenomen, met de nadrukkelijke vaststelling dat twee zinsneden er uit, waaronder dan de hier genoemde, zorgvuldiger zouden moeten worden geformuleerd. Die nieuwe formulering zal het concilie dan in het najaar worden aangeboden. Het is dus niet zo dat de inhoud van de genoemde zinsnede als zodanig is verworpen maar dat men de formulering heeft terug gewezen om nader te worden doordacht.

Geboortebepalking

De tweede zinsnede die de vergadering in een precare positie bracht betrof de politiek van geboortebepalking in de wereld en met name in de ontwikkelingslanden.

Het was van te voren duidelijk dat het concilie hier voor moeilijkheden zou moeten komen. Immers in de katholieke kerk zelf zijn de ideeën, althans in hiërarchische kring, nog onvoldoende tot ontwikkeling gekomen. Men weet dat de wereld nog altijd wacht op het uiteindelijk oordeel van de Paus over de pil. Maar zelfs als dat oordeel positief zou uitvallen is men er nog niet. Het gaat nl. bij de bevolkingspolitiek niet alleen om allerlei vormen van anti-conceptie maar b.v. ook over de vraag of abortus is toegestaan of niet. Nu behoeft uiteraard de Nederlandse kerkprovincie van de katholieke kerk op dit punt niet zelf beslissingen te nemen in de ontwikkelingslanden, maar de vraag blijft toch waaraan zij bereid zal zijn mede te werken door het verstrekken van gelden en hulpmiddelen.

Wel heeft de kardinaal met name bij dit punt opgemerkt dat de Nederlandse katholieken zich bescheiden zullen moeten opstellen en de mensen in de ontwikkelingslanden niet moeten willen voorschrijven wat zij zullen moeten doen of laten maar dat neemt niet weg dat men toch zal moeten duidelijk maken waar men nog wel tot medewerking bereid is en waar niet meer.

Het rapport zelf liegt er overigens niet om, de belangrijkste zinsnede op dit punt luidt: 'De commissie is met de encycliek *Populorum Progressio* van mening dat er met name in de ontwikkelingslanden voor de overheid een taak ten aanzien van de bevolkingspolitiek is weggelegd. Zij vraagt zich met name af, of de stelling dat het aan de ouders moet worden overgelaten hun kindertal vast te stellen, zo lang in feite de meerderheid van hen hier niet toe komt, of zich uitsluitend laat leiden door overwegingen die alleen het gezin betreffen, wel realistisch is. Wanneer de bevolkingsgroei zodanig snel gaat, dat het onmogelijk wordt aan alle geboren kinderen de realisatie-mogelijkheden van hun grondrechten — voedsel, onderwijs, werkgelegenheid — te verschaffen, vindt de commissie dat de regering zelfs regerend op moet treden. Zulk een pijnlijk ingrijpen in de meest intieme levenssfeer van de burgers moet vanzelfsprekend zo menselijk mogelijk geschieden, voornamelijk door voorlichting en opvoeding.' Ook deze zinsnede werd dus niet verworpen, maar voor zorgvuldiger formulering terug gewezen.

Ik denk dat de lezer uit de door mij gemaakte opmerkingen wel de indruk heeft gekregen dat het concilie, priesters en leken tezamen, bereid was de hete hangijzers van de ontwikkelingshulp ter

hand te nemen. Dat men daarmee in deze zitting niet zonder meer is klaar gekomen is maar al te begrijpelijk.

Jongeren

Men was er op het concilie maar al te zeer van overtuigd dat een werkelijke ontwikkelingshulp een grondige mentaliteitsverandering in de 'rijke' landen moet betekenen. Vooral de jongeren, die in de gehele zitting een belangrijke rol hebben gespeeld, kwamen hier mede. Overwegende dat de encycliek *Populorum Progressio* die handelt over de ontwikkelingshulp bij de Nederlandse katholieken niet is doorgelaten stelden zij voor in Nederland een programma van opvoeding te starten, een 'fundamental education program' zoals dat momenteel in de ontwikkelingslanden gebeurt om zo de mensen ook ten aanzien van ontwikkelingswerk tot bewuster denken en handelen te brengen.

De vergadering nam het voorstel over en sprak bovendien met klem uit dat dit niet een binnenkerkelijke aangelegenheid zou moeten blijven maar dat er samen met andere kerken en levensbeschouwelijke groeperingen een nationaal programma tot stand zou moeten komen. Op aandrang van de jongeren alweer werd aangenomen dat de pogingen tot mentaliteitsverandering op het gebied van de ontwikkelingshulp nog de komende winter in allerlei soorten van vormingswerk zullen worden ondernomen en dat deze pogingen ook in de onderwijsprogramma's van de (katholieke) kweekscholen en Theologische Hogescholen een kans dienen te krijgen.

De boeken open

Men was er zich ook van bewust dat een werkelijk goede opzet van de ontwikkelingssamenwerking voor vele jaren geweldige bedragen aan geld zouden vragen. De Nederlandse kerkprovincie heeft op dit ogenblik reeds ongeveer 9000 missionarissen in het veld.

Men begreep ook dat de katholieke kerk dan zeker niet zou kunnen achterblijven. Daarom kwam er een voorstel, dat ook werd aangenomen, om te komen tot een inventarisatie van het vermogen van kerk, congregaties enzovoorts. De laatste zin van deze aanbeveling luidt: 'Het pastoraal concilie dringt er op aan, dat alle bisdommen, ordes en congregaties, fondsen e.d. zich bereid verklaren in alle openheid deel te nemen aan de komende besprekingen en zich bereid te verklaren tot opening van boeken.' Ook dat is een revolutionair geluid!

In een volgend en laatste stuk zullen we het rapport 'Missie-opdracht nu' ter sprake brengen waartegen we als humanisten principiële bezwaren hebben en waarvan we nu reeds willen zeggen dat we in de concilievergadering volop gelegenheid hebben gekregen die te uiten.

H. LIPS

Onno van Praag jongste bestuurslid van de NVSH

'DE VERENIGING stelt zich ten doel wetenschappelijk verantwoorde inzichten en opvattingen op het gebied van de seksualiteit en al hetgeen daarmee verband houdt te grondvesten en te verbreiden, alsmede de toepassing dezer inzichten en opvattingen in het persoonlijk en het maatschappelijk leven te bevorderen.

DE VERENIGING gaat daarbij uit van de volgende beginselen:

- *aanvaarding van de seksualiteit en inzicht in haar betekenis voor mens en gemeenschap bevorderen een gezond geslachtsleven;*

- *een gezond geslachtsleven vormt een belangrijke bijdrage tot de harmonische ontplooiing van mens en gemeenschap;*

- *ieder mens heeft, met inachtneming van zijn verantwoordelijkheid tegenover medemens en gemeenschap, het recht zijn leven te leiden volgens de beginselen, die hij aanhangt, ook op het gebied van het geslachtsleven.'*

De Vereniging, waarvan hierboven sprake is en uit wier statuten ik enkele artikelen overnam, is de Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming, de NVSH.

De NVSH telt ongeveer 200.000 leden, die allen het maandblad SEXTANT ontvangen en er zijn zo'n 6000 kernleden, waaruit de besturen van de diverse afdelingen en gewesten worden gekozen. (Voor hen bestaat nog de periodiek Verstandig lidmaatschap). De NVSH exploiteert over het gehele land consultatiebureaus voor huwelijks- en geslachtsleven, in een aparte stichting.

Voor de deskundige medewerkers is er een speciale scholing.

Sinds een jaar is er een jeugdlidmaatschap ingesteld, wat wil zeggen dat er geen leeftijdsgrens meer is gesteld aan het lidmaatschap.

Het jongste hoofdbestuurslid van de NVSH is Onno van Praag, oud 24 jaar. Hij is gediplomeerd als cultureel werker aan de Sociale Academie te Amsterdam en sinds enkele jaren werkzaam als vormingsleider bij de Vorming Bedrijfsjeugd te Utrecht. Met hem had ik een gesprek.

Op de afgesproken zaterdagmorgen, ik ben vroeg, hij is laat, komt hij me tegemoet, bloot bovenlijf, donkere krullen tot bijna op de schouders. Een langharige jongeman met ideeën die me verrassen...

Vraag: Om in een bestuur te komen moet men kandidaat gesteld worden. Om kandidaat gesteld te worden moet men door activiteiten in een vereniging de aandacht op zich hebben gevestigd. Hoe is jouw weg naar het hoofdbestuur van de NVSH gelopen?

Antwoord: Mijn belangstelling was zo gericht, maatschappelijk, sociaal, politiek, dat toen in 1964 het toenmalige hoofdbestuur een oproep deed aan jonge mensen, zich te melden om activiteiten binnen de vereniging te ontplooien ik daarop gereageerd heb. Ze vonden zich zelf (het HB dus) en ook de vereniging te zeer vergrijzen. We hebben toen met een aantal jonge mensen een sociëteit 'Appeal' opgericht. We hebben daar discussie- en gezelligheidsavonden. Het idee een sociëteit op te richten lag mij wel door mijn ervaringen in mijn dagelijks werk.

Vraag: Toen je eenmaal in het HB verzeild geraakt was had je toen inderdaad het gevoel dat er daar en in de vereniging een speciale taak voor jonge mensen was. Hadden de ouderen naar jouw mening zaken laten liggen, die nu maar eens flink aangepakt moesten worden?

Antwoord: Nee, ik had zelfs niet het gevoel de 'jongere' in het gezelschap te zijn. Het HB denkt nogal eensgezind over seksualiteit en als er verschillen van mening zijn, hebben die andere oorzaken dan het leeftijdsverschil. Het is een veel groter probleem om de ideeën van het hoofdbestuur te laten doorstromen naar afdelingen en gewesten. Natuurlijk is het voor de opbouw van iedere organisatie noodzakelijk dat jongeren er een aandeel in hebben, alleen al om de zaak te continueren en ook omdat jongeren organisatorisch veel minder traditioneel denken, veel minder vastgeroest zijn.

Vraag: Dus jij behoort niet tot die jongeren, die, waar op politiek, sociaal en maatschappelijk gebied geblunderd wordt, de ouderen daar de schuld van geven en zeggen, laat het nu maar eens aan ons, jongeren, over?

Antwoord: Nee, als er fouten worden gemaakt, of minder goede resultaten worden geboekt, ligt het aan de mensen, ongeacht hun leeftijd.

Vraag: Toch wordt er in veel kringen erg nadrukkelijk gesproken over de kloof tussen de generaties. Wat vind jij daarvan?

Antwoord: Ik geloof dat jongeren die kankeren op de ouderen het niet altijd met zuivere motieven doen. De goeden uitgezonderd. Maar er zijn er een aantal die met die argumenten trachten zich een bepaalde positie te veroveren. En wat de ouderen betreft die stammen uit een tijd dat er een veel grotere kloof was en daarom geloven zij dat die er nu wel weer zal zijn.

Vraag: Vind je de vraag hoe je over voor-echtelijk en buiten-echtelijk ge-

slachtsverkeer denkt, uit de tijd?

Antwoord: Nee. Je kunt die vraag nog steeds stellen. Misschien kan die vraag wel altijd gesteld blijven worden. Er zullen altijd mensen of groepen van mensen blijven, die het afkeuren. Het zal natuurlijk steeds gewoner worden, dat wel. Ik vind echter, dat dat een zaak is van eigen verantwoordelijkheid. Het belangrijkste is, dat mensen elkaar hun meningen niet moeten proberen op te dringen. Er moet in de eerste plaats genoeg informatie en voorlichting zijn over de mogelijkheden ter voorkoming van zwangerschap. Ten tweede moeten de mensen de redenen weten, waarom het in hun maatschappij of in hun milieu wordt afgekeurd, daarna kunnen ze zelfstandig beslissen of ze die redenen nog geldig vinden of dat ze nieuwe wegen in willen slaan. In al deze zaken komt eerst de informatie aan bod, daarna moeten de nieuwe ideeën en mogelijkheden emotioneel verwerkt en aanvaard worden. Pas als dat het geval is, is men op weg naar wat meer geluk en openheid.

Vraag: Waar komen die nieuwe ideeën vandaan? Zitten er ergens een stel mensen in een seksuele keuken nieuwe recepten voor ons te bedenken, die we smakelijk voorgeschoteld krijgen?

Antwoord: Nee, natuurlijk is er binnen een organisatie als de NVSH altijd een discussie gaande, die verder op gang is, dan direct naar buiten komt. Dat is in iedere organisatie toch zo; men heeft een pakket van wensen, van baanbrekende ideeën, die niet allemaal tegelijk verwezenlijkt kunnen worden. Men moet de geesten rijp maken. Maar er zijn ook heel andere groepen, die in deze zaken a.h.w. individueel opereren. Ik denk b.v. aan kunstenaars. Het seksuele leven, hoewel we het apart noemen, bestaat niet apart, is een integrerend deel van ons leven. Kunstenaars geven dus ook aan dit facet van het leven in boeken, gedichten, toneelstukken en schilderijen een nieuwe, rijkere inhoud, doorbreken taboes, stellen hachelarij aan de kaak en bevruchten zo weer de mensen, die daarvoor willen openstaan en het in maatschappelijk opzicht gestalte willen geven, willen vertalen voor 'dagelijks gebruik'.

Vraag: Hoe denk je over seksuele voorlichting op school?

Antwoord: Daar sta ik positief tegenover, vooral als men de ouders er in betreft. Hiermee bedoel ik niet, dat ze hun handtekening moeten zetten en er met toestemming-geven vanaf zijn, maar dat ook zij in gesprekken op de hoogte worden gesteld, wat er met de kinderen behandeld is. Zo komt nl. het gesprek in de gezinnen op gang.

Wij hebben op dit ogenblik onder leiding van speciaal geschoelde gespreksleiders ongeveer 300 groepen in het land, die zo werken.

Zou men alleen de kinderen voorlichting geven, dan brengt men hen in een isolement. Ze voelen instinctief dat ze ideeën krijgen, waar men thuis 'nog niet aan toe is'. Ze zijn natuurlijk zelf niet in staat het nieuwe over te brengen. Zo is het naar mijn mening trouwens met alle voorlichting. Men moet mensen in vele gevallen niet geïsoleerd benaderen, maar binnen hun relaties.

Vraag: En voorlichting in het leger?

Antwoord: Daar denk ik net zo over. Zo lang er een ontstellende onwetendheid is en een groot gebrek aan voorlichting (en ik bedoel dan niet de technische, maar de emotionele) is het misschien een kans om voorlichting te verschaffen. Maar er is altijd het grote gevaar dat mensen hun wetenschap niet kunnen toepassen in hun milieu. Dat ze door die voorlichting 'alleen' komen te staan. Ik ben altijd huiverig mensen aan het twijfelen te brengen, hen zekerheden te ontnemen, al ben ik het met hun opvattingen niet eens, zonder alternatieven te bieden.

Films

Vraag: In het leger wordt gebruik gemaakt van de film 'Sex is overal'. Ken je die en hoe vind je hem?

Antwoord: Ik vind het een slechte film. Eigenlijk helemaal geen film, maar

meer een soort geluidsbandje met plaatjes erbij. Het geluidsbandje is wel redelijk: de deelnemers zeggen interessante dingen, maar niet tegen elkaar. Ik begrijp niet goed waarom die film indertijd zonnig gemaakt moest worden, want er zijn een aantal speelfilms die veel beter het gesprek over seks op gang kunnen brengen. Veel doodgewone films kunnen daar al beter voor dienen omdat er 'echte' dingen in gebeuren, en die roepen altijd wel gesprekken op.

'Liefde van een blonde' is hier naar mijn idee heel geschikt voor.

Vraag: Wat vind je van normen?

Antwoord: Normen zijn de mens niet ingebouwd, wel de behoefte aan normen. De mens zoekt naar normen, samen met anderen, die in hun situatie en in hun tijd kunnen gelden. Normen zijn echter niet vaststaand. Ze verschuiven telkens, tegenwoordig zelfs erg snel. Mensen aan het twijfelen brengen vind ik geen norm. Een norm is, mensen die twijfelen, door gesprekken houvast te geven. Wat die houvast is, hangt af van wat op dat moment als norm geldt.

Vraag: Wat is liefde?

Antwoord: Voor mij ongrijpbaar. Ik zou het het beste zo kunnen uitdrukken: 'je moet je waar kunnen maken bij elkaar, dat misschien.

Vraag: Zeg eens iets over homofilie?

Antwoord: Het is er. Men kan er niet omheen. Alleen meningsvorming bij het publiek gaat zo verdomd langzaam. Men blijft zo lang met vooroordelen en wantrouwen behept.

Wij kunnen nu wel mooie dingen zeggen over homofilie, maar daar hebben de betrokkenen zo weinig aan als de publieke opinie niet wordt omgebogen. Al deze zaken moeten naar mijn mening ook uit de politieke hoek benaderd worden.

Vraag: Noem eens een voorbeeld?

Antwoord: Niet alleen een keiharde voorlichting en meningsvorming, maar ook harde politieke maatregelen zijn nodig om het leven van homoseksuelen dezelfde kansen te geven. Bij voorbeeld als een homofiel paar er in slaagt woonruimte te bemachtigen, betalen ze zeker 3 maal zoveel huur. Er zijn mensen die zich daarop specialiseren. Bang voor de maatschappelijke gevolgen en om hun onderkomen kwijt te raken, durven de gedupeerden vaak niet voor hun rechten op te komen.

Vraag: Wat zeg je van pornografie?

Antwoord: Wil je een definitie?

Vraag: Kun je die geven?

Antwoord: Pornografie kenmerkt zich door het bij elkaar brengen van situaties die niet bij elkaar horen, b.v. liefde en geweld.

Vraag: Hoe vind je pornografie?

Antwoord: Vervelend meestal. Als je het leest verveelt het na drie bladzijden en films na 15 minuten, tenzij het zeer goed geschreven of gemaakt is.

Vraag: Vind je het een gevaar?

Antwoord: Nee. Als het vrijgegeven wordt, kijk maar naar Denemarken, blijft het onverkocht in de kiosken liggen.

Vraag: Je had het net over politieke maatregelen die ook hun bijdragen moeten leveren om bepaalde levenssituaties 'menselijker' te maken. Wil je hier nog iets over zeggen?

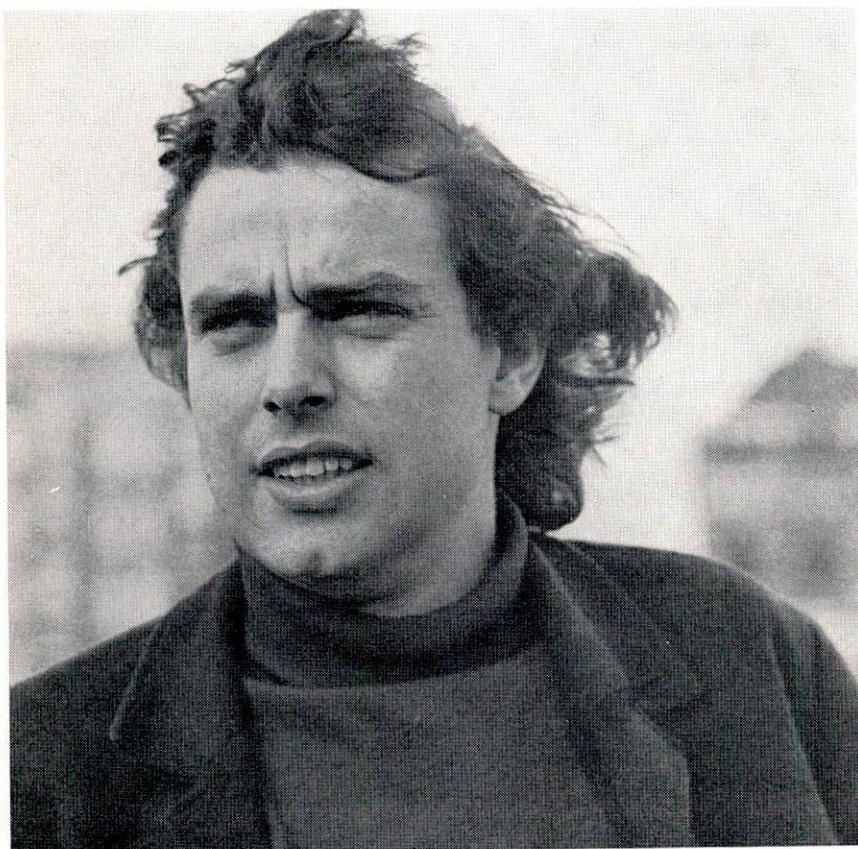
Antwoord: Ja, zoals ik al zei, het seksuele leven wordt wel apart genoemd, maar staat niet op zichzelf.

Als politieke maatregelen betere omstandigheden scheppen op papier, maar de mensen zijn er niet rijp voor, zullen de nieuwe wetten niet bijdragen tot wat meer geluk. Ik geloof dat het heel belangrijk zou zijn als er meer dwarsverbanden zouden komen, meer contacten tussen de verschillende organisaties, op politiek, sociaal, maatschappelijk en levensbeschouwelijk terrein, die zich bezig houden met nieuwe inhouden nu aan alle kanten oude zekerheden wegvallen. Er is op het ogenblik een groepje jongeren van de JOVD die de wetgeving op seksueel terrein bestuderen, om in hun kringen met nieuwe voorstellen te komen. Ik ben daar adviseur. Dergelijke contacten vind ik van belang.

Vraag: Ridder van Rappard?

Antwoord: Nou ja, kom zeg!

LENI KORTLAND

PLAY TIME

een knotsgekke film van Tati

't Is werkelijk niet te veel gezegd: Jacques Tati kan er wat van. In zijn vierde film, Play Time, gaat deze grote Franse humorist geweldig tekeer. Niets is hem te dol, hoewel hij bij het einde van elke gang telkens weer oppast niet de Laurel & Hardy-toer te maken, tenminste wat het gooi- en smijtwerk betreft. Ook vermijdt Tati elke poging — van de kant van critici dan — omgeduwd te worden in het hokje van de Charlie Chaplin-achtige mannetjes en hun humor. Nee, Tati telkenmale in zijn films geportretteerd als monsieur Hulot, is niet zo'n grappenmaker. Want monsieur Hulot

geef nooit en te nimmer aanstoot, is altijd zichzelf en zal niemand iets kwalijk nemen. Wat natuurlijk niet inhoudt dat monsieur Hulot de dingen — zoals ze zich voordoen — ook somber bekijkt. Nee, het is een wat ironische blik, soms medelijdend, maar dikwijls bekijkt hij het voorwerp van zijn belangstelling zomaar omdat het er is, glimlacht dan, kijkt nog eens om en huppelt weg.

Verbijsterend en dan hikkend van het lachen zit de eenvoudige bioscoopbezoeker in zijn stoel dat tafereel gade te slaan. Want dat wil Tati, de mensen laten lachen om dingen die zij zelfs in

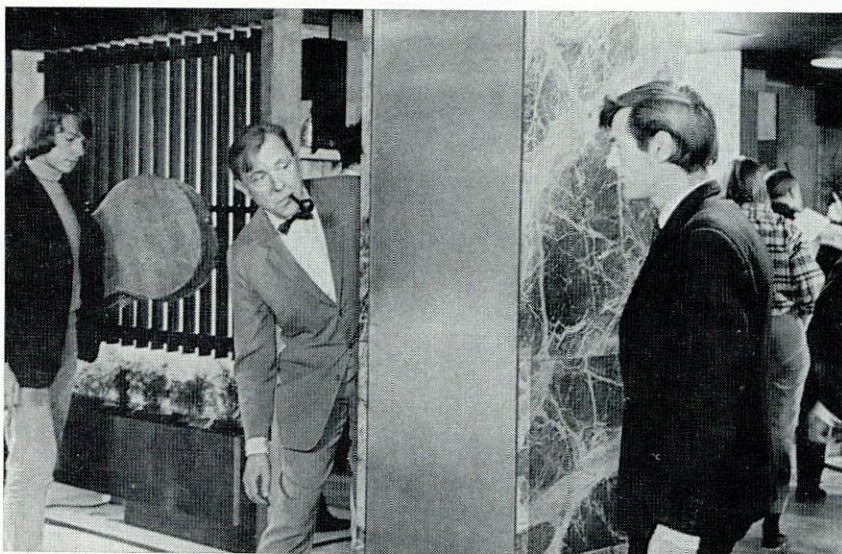
het dagelijks leven doen en die zij meemaken, doch zij zijn niet altijd in staat om belevenissen van een goedlachse kant te bezien, zonder daarbij een medemens belachelijk te maken.

Genadeloos scherp

In zijn nieuwste film Play Time drukt Tati zijn medemens soms wel erg hard op de feiten van alledag. Zijn Play Time is eigenlijk zo keihard, zo genadeloos scherp, dat je bij het zien ervan bedroefd moet kijken en wel een traantje weg kan pinken. Tati is ook dit keer weer monsieur Hulot, het mannetje met

Kijken naar de nachtelijke opbouw van een flat

Monsieur Hulot vindt telkens op zijn weg glas en beton, de nieuwe architectuur

FILMBESPREKING

zijn onafscheidelijke attributen: de pijp (nooit en te nimmer komt daar rook uit), de paraplu, de buitennissige hoed en de vreemd getailleerde jas. Kijk dan naar de te korte broek, de fel gekleurde sokken (het enige lelijke in zijn kledij) en de wonderlijke stand van de Chaplin-voeten. Dat is monsieur Hulot, het burgermannetje dat de dingen niet meer zo goed kan volgen en het liefst bij moeder thuis zit. Monsieur Hulot (wat dikker ook geworden) is in zijn vierde rolprent een onhandige man die niets meer begrijpt van hetgeen om hem heen gebeurt.

In zijn tweede film Les vacances de monsieur Hulot gaf Tati nog blijk van enig medeleven. Hij leek toen nog een koning met vakantie in een Franse badplaats en schepper van een rijk dat was gegrondvest op een genadeloze aanpak van alle vriendelijke, vertederde maar ook vervelend burgermansgekeutel. In de film die Tati daarna maakte — Mon Oncle — blijkt dat hij meer en meer vervreemd raakt van deze maatschappij. Zijn visie op de moderne woningbouw, het mechanische dat de mensheid meebracht op zijn tocht naar een gemakkelijker en prettig leven is voor Tati dan al bijna niet te aanvaarden. Hij wenst het nog wel bespottelijk te maken, maar weet tevens niet één oplossing. Tati aanvaardt het leven en de gevolgen.

Ik schrijf nogmaals: Play Time is een knotsgekke film. Voor de kijkers die Tati's gekke vondsten over zich heen wil laten gaan, is het een avond of middag vol dol vermaak. Soms wat langdraderig, vooral de slotscène, maar door de opbouw van de acties, het inelkaar overlopen van diverse stunts is het lachen, gieren, brullen. Overdreven gezegd, je kunt geen ogen genoeg hebben, zoveel valt er te kijken bij Tati.

Gillachjes

Het begint in de ziekenhuisachtige en onwezenlijke mooie aankomsthal van een

Jacques Tati, alias monsieur Hulot achter het doorzichtige décor van zijn *Play Time*

moderne luchthaven. Tati's gedachten zijn blijkbaar geïnspireerd door Orly, een luchthaven vlakbij Parijs. Nog voordat Tati enige gein loslaat, zijn er al dingen te zien die menigeen gillachjes bezorgt. Er wordt in de hal niet veel wezenlijks gezegd, wel hoort men gemurmel, rabarber-rabarber. Uiteraard geen verklarende tekst, alleen maar rabarber, hetzelfde dat men opvangt bij het betreden van een aankomsthal. En daar is dan monsieur Hulot. Hier en daar duikt-ie op tussen het gewoel. In die mensenmenigte de typetjes, die Tati zo kwistig door al zijn films strooit, de gekke mannetjes en vrouwtjes die allemaal een buitelingetje mogen maken en door Tati geplukt zijn uit het dagelijkse leven.

Tegelijk met de aankomst van Hulot volgt de camera de aankomst van een groep Amerikaanse dames, die Frankrijk wel even zullen doen in 48 uur. Tati veranderde niets aan deze vrouwen, hij liet ze hun gang gaan, zonder afspraken te maken, zonder ook maar iets van elke persoonlijkheid weg te nemen. Die

vrouwen zijn er zoals ze zijn, met fruit-hoeden, glimmende plastic regenjassen, in smakeloze jurken en japonnen. Een valt een beetje uit de toon in die groep: een schooljuffrouwachtige jonge meid. Tati als Hulot vermoed besteed nogal wat aandacht aan haar. Elke jonge vrouw in den vreemde heeft een buitenlandse hand nodig die haar leidt door een meegebrachte droomwereld. Hulot doet zijn uiterste best om haar in wazige verwondering te houden en geeft als afscheidsgeschenk een wazig hoofddoekje.

Typische film

Play Time is typisch een film die men meermalen moet zien. De film zit berstensvol grapjes, te veel om hier op te noemen. Te veel ook om op te sommen, omdat bij een eerste bezoek aan *Play Time* dan andere grappen verloren gaan. Sommige grapjes zijn nauwelijks geboren, pang aan de andere kant van het brede scherm hangt er al weer een in de lucht.

Rest nog slechts de vermelding van de grandioze scène in het spiksplinternieuwe restaurant Royal Garden, waar Tati iedereen knettergek maakt van het lachen; zijn vermogen om uit normale situaties — een zojuist gereedgekomen restaurant, de bezoekers verdringen zich voor de deur, de verf is nog niet droog, het bediend personeel is zo van straat geraapt — uit die situaties weet Tati een tot gek worden toe aangroeiende hystérie te scheppen. Menig regisseur zal zich bij deze scène de vingers aflikken.

Iedereen wordt hierbij uitgenodigd te gaan kijken. De dwaasheid en de lach zijn gelukkig de wereld nog niet uit.

PETER J. MOREE

Bij de portier van restaurant Royal Garden

Piet Kruiver exit

'Piet de Prater' heeft vorige maand voor de laatste keer de sportpagina's gehaald. Het is afgelopen. Aan de wisselvallige, veel omstreden, maar toch ook zo rijke voetballoopbaan van Piet Kruiver is een eind gekomen. Abrupt! Onverwacht voor de grote massa. Een aan-doening in de rug- 'een tussenwervelschijf is danig in de verdrukking gekomen,' zegt hijzelf, weerhoudt hem om nog ooit een stap op een voetbalveld te zetten.

Piet Kruiver — in januari dertig geworden — exit. Het is haast niet voor te stellen. Veertien jaar lang is hij een geliefd onderwerp geweest van pers en publiek. Of zoals Piet het zelf zegt: 'Een object dat de ene week gekat werd bij het leven en een week later hevig bejubeld werd, omdat Pietje er toevallig weer eens een bal had ingejuind.'

SPORT

Het tijdperk-Kruiver is afgesloten. De bijnamen die Jan Publiek hem in de loop der jaren heeft toebedacht — van 'Zaanse Pietje' tot 'Piet de Pruik' — zullen zeer snel vergeten zijn. Nog eenmaal is Piet in de schijnwerpers gekomen. Is het voor hem een afscheid dat pijn doet?

Natuurlijk. Man het gaat je toch aan je hart, als je zoiets van een specialist hoort. Maar wat moet je. Je kunt toch niet met je eigen gezondheid spotten. Er staat nog een gezin achter me. Ik kan toch niet helemaal de vernieling ingaan.'

Zeurderig gevoel

De beslissing om een punt te zetten achter zijn carrière moest hij snel nemen. Na bestudering van de foto's die van zijn rug waren genomen, hield de uitspraak voor de tweede maal negatief. Het zou onverantwoord zijn geweest om verder te gaan.

Piet: 'Het begon enige maanden geleden. Ik hield steeds een zeurderig gevoel in mijn rug. In dit seizoen had ik er meer last van gehad. Ach, je weet hoe dat gaat. Je denkt niet kinderachtig zijn. Doorbijten! Ten slotte gaat het om je boterham. Toch werd het steeds erger. Nou ik naar dokter Snoo, de clubarts van DWS. Die stuurde me direct naar de specialist. Het resultaat was negatief. Dr. Tjeenk Willink adviseerde om met voetballen te stoppen. Ik geloofde hem niet. Dr. Snoo nam een neuroloog in de hand, die meende dat het nog best kon. Toen was de stand 1-1. De geneesheer-directeur van het ziekenhuis in Zaandam was het die me overtuigde, dat stoppen beter was. Een ongelukkige valpartij zou fataal kunnen zijn.'

De wonderlijke voetballoopbaan van

Piet Kruiver begon in de Zaan. Zijn pa, oud-speler van KFC, die het als linksbuiten nog tot vertegenwoordigende elftallen had gebracht, leidde zijn zoon naar KFC. Al snel sprak men in de Zaanstreek over de prestaties van die lange, magere spicht op de middenvoorplaats.

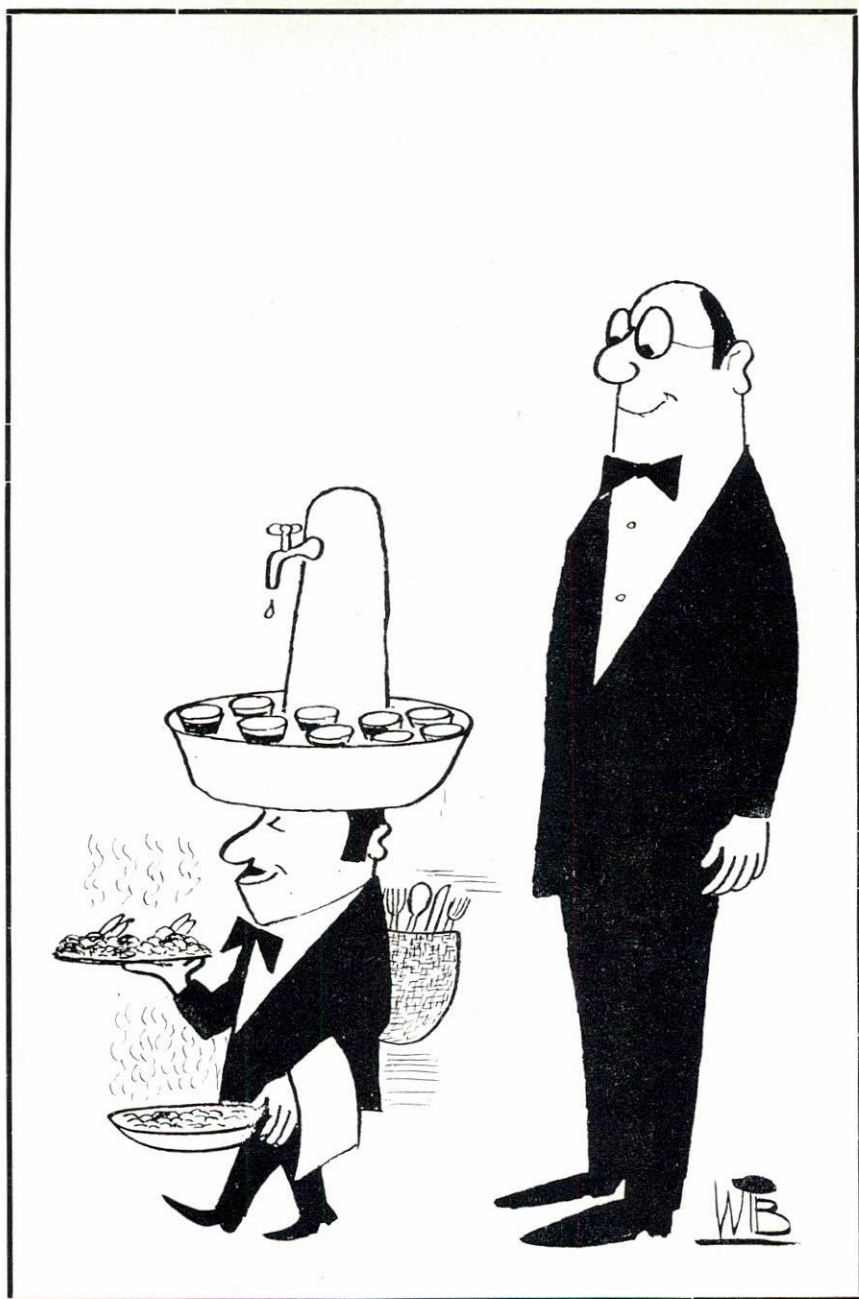
'Ik heb in KFC geen onaardige periode gehad. In het begin moest ik nog opboksen tegen de oudjes, maar toen ik eenmaal in het B-elftal kwam, hielden die hun mond dicht. Ik was dolblij dat PSV me uiteindelijk kocht.'

Naar de Lichtstad

Zaanse Piet verdween naar de Lichtstad. Na drie jaar PSV — 'voor een paar rot centen, bij nader inzien', werd Piet getransfereerd naar het Italiaanse Lanerossie. Zegt hij nu: 'Daar ben ik full-prof geworden. Wat ze daar toen al met je uithaalden is met geen pen te beschrijven. Het was gewoon een koehandel met mensen. Je moest aan hun grillige eisen altijd gehoor geven. Mijn vrouw en ik kregen heimwee en toen mijn vader nog ernstig ziek werd, had ik mijn spullen al klaar staan om te vertrekken.'

Feijenoord trok Piet aan. De Rotterdamse sterrenformatie had behoefte aan een 'killer', een doelpuntenmaker. Vier moeilijke, maar ook machtige jaren wachtten hem.

'De eerste twee jaar heb ik het in Rotterdam rot gehad. Dat publiek accepteerde me niet. Man ik heb toch weken in het tweede gespeeld. Later ging het beter. Toen ze eenmaal in de gaten hadden dat ik een 'goaltjes-Piet' was, werd ik één van hen. Ja, mijn mooiste herinneringen bewaar ik aan die laatste twee jaar bij Feijenoord. Vooral die Europa Cupwedstrijden zullen mijn leven lang diep in mijn herinnering blijven. De fijnste wedstrijd? Daar vraag je wat?

Ach laat ik een slag slaan. De uitwedstrijd tegen Real in Madrid — die we met 5-0 verloren — vond ik voor mezelf een hoogtepunt. Ik was gelukkig de enige die nog enigszins overeind bleef in al dat lawaai. Puskas speelde een hoofdrol. De oude Hongaar die daarna geloof ik geen wedstrijd meer heeft gespeeld, kwakte er drie in.

Overigens was ik wel met de dood in mijn hart naar Madrid gegaan. Dat doelpunt hier in Rotterdam — die beslissende — waren ze niet vergeten. Ach nu kan ik het wel vertellen. Ik smeed doelman Betancourt met bal en al in het net.'

Bekende slogan

'Scoren op z'n Zaan's'. Dat werd na die enerverende Europa Cupwedstrijd tussen Feijenoord en Real een bekende slogan. Piet Kruiver zal dit niet meer kunnen doen. Hij is voorgoed van het toneel verdwenen. Bij DWS zien ze Pietje — ondanks de kleine probleempjes die zich de afgelopen twee jaar hebben

voorgedaan — toch node vertrekken. Wispelturige Piet was toch nog altijd in staat om een goaltje te pikken.

Piet: 'DWS heeft het erg sportief genomen. Met secretaris Luikinga heb ik een fijn gesprek gehad. Hij vond dat ik mijn gezondheid niet in de waagschaal mocht leggen. Ik vind het sneu voor DWS. In twee jaar hebben ze me helemaal moeten afschrijven. En dan te bedenken dat zij bijna drie ton voor me hebben betaald.'

Piet Kruiver — geboekt voor 22 interlands — is verleden tijd. Toch zal zijn naam voor altijd in het 'historisch archief' bewaard blijven. Want we praten nu immers nog steeds over de vermaarde kopbal van Bakhuis tegen België en de gestopte penalty door Leo Halle in de interland tegen Ierland. Over 25 jaar zullen alle doelpunten — die op een vreemde manier tot stand komen, de benaming 'scoren op z'n Zaan's' krijgen. En dat hebben we dan aan Piet Kruiver te danken.

WIM JESSE

Leonard Foujita stierf eenzaam en verlaten

Leonard Foujita (82) is overleden. Een tijdperk is afgesloten, maar slechts weinigen hebben het gemerkt. Want, wie kent de naam van Foujita nog? De Nederlandse dagbladen vermeldde zijn dood in kleine berichten of helemaal niet. Toch reed ten tijde van de 'Gay Twenties' een kleine, gedrongen Japanner met een ziekenfondsbril en een gekreukeld gezicht te midden van een bonte, uitgelaten menigte op zijn kinderformaat-driewieler. Dat was Foujita in zijn glorietijd. Plaats van handeling: boulevard Raspail, Montparnasse.

Hij was omringd door vrienden met klinkende namen, vrienden die hij vrijwel allemaal zou overleven. Vijftig jaar na zijn truc met de driewieler, nu enige tijd geleden, stierf Foujita, eenzaam en vergeten, enkele maanden na het overlijden van zijn vriend de beeldhouwer Ossip Zadkine.

In de meeste naslagwerken zal men tevergeefs zoeken naar de naam van Foujita — daarvoor was zijn werk te weinig spectaculair. Hij was een Japan-

ner en bleef dat als schilder, ondanks zijn verblijf in Parijs, ondanks de artistieke stroomversnellingen, waarvan hij in de loop van zijn leven getuige was. Hij bleef de fijnzinnige, gedetailleerde Oosterse kunstenaar. Evenals Zadkine was hij tot aan het eind van zijn leven verbonden aan de vrije kunstacademie La Grande Chaumière, befaamd om zijn mooie, poedelnaakte modellen.

Evenals Zadkine kon hij niet scheiden van Montparnasse, dat allengs veel van zijn vroegere glorie had verloren. Hij sleet zijn leven op de plaats waar hij als kunstenaar was begonnen, waar hij vriendschap sloot met Picasso, Chagall, Manet, Jongkind, Verlaïne, Baudelaire, Apollinaire, Max Jacob, Vlaminck, Utrillo, Modigliani, Charles Gros, Ingres, Moréas, Dufy, Gris, Léger, Braque, Kupka, Kees van Dongen, Mondriaan, Klee, Matisse, Kandinsky, Vuillard, Cocteau, Gide, Henry Miller. Deze lijst met namen illustreert het milieu waarin Foujita verkeerde.

Het milieu, waarin hij bekend stond als potsenmaker, als relativerend element en als een door ieder bewonderd Oosters schilder. Zijn werk heeft dat van vele van zijn kunstbroeders beïnvloed. Zijn vakmanschap, zijn liefde voor het detail brachten een uitheems facet in de Europese kunstenaarswereld, waarin aan nieuwe uitingsvormen, en technieken werd gewerkt.

Betere toekomst

Schrijven over Foujita is schrijven over het verleden, over de jaren na de Eerste Wereldoorlog, toen iedereen geloofde in een betere toekomst zonder geweld, toen een ieder bezielde was door idealen, toen de kunstenaars zochten naar een nieuw begin. Schrijven over Foujita is daarom het belijden van een

KUNST

soort jeugdsentiment. Want, wat is er overgebleven van de idealen, het nieuwe begin, het zorgeloze experimenteren? Alleen de herinnering bestaat nog. Foujita leefde voor de moderne mens in een schimmenwereld.

Niet alleen de persoon van Foujita, maar ook diens werk is verleden tijd. Dat wil zeggen: Foujita's doeken werden niet ontdekt door de handel. Dat gebeurde wel met het werk van zijn vrienden uit Montparnasse. Het klinkt prozaïsch (maar is daarom niet minder waar): een 'Klee', een 'Modigliani' of een 'Dufy' zijn in de eerste plaats handelswaar, pas in de tweede plaats kunstwerken.

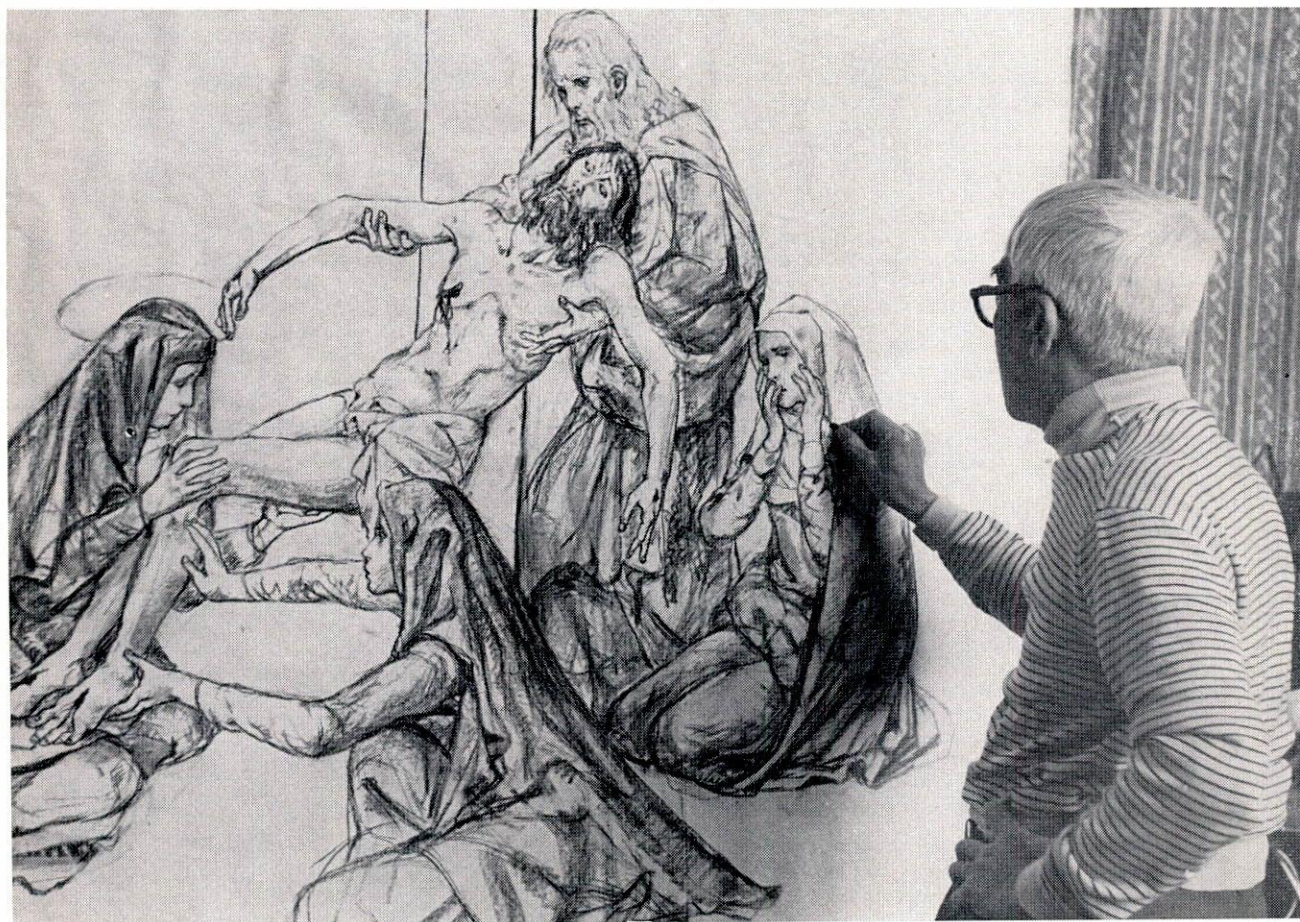
Wat begon als een bescheiden spel van vraag en aanbod werd al gauw harde business. Een 'Picasso', een 'Braque' en een 'Léger' vormen al jarenlang solide beleggingen. Solider dan aandelen of obligaties. De laatste tijd zelfs solider dan goud. Een merkwaardige, materialistische ontwikkeling, die het kunstwerk heeft beroofd van zijn functie. Want niemand kan in ernst volhouden dat het de voornaamste functie van een schilderij is een beleggingsobject te zijn.

Interessante discussie

Overigens is er een interessante discussie mogelijk over de vraag wat dan wel de functie is van een schilderij en of het schilderij niet evenals Foujita tot het verleden, het jeugdsentiment, behoort.

Er zijn argumenten te over om de laatste vraag met 'ja' te beantwoorden. De kunstenaars zelf verschaffen deze argumenten. Zij zelf veranderen het karakter van de kunst en stellen de functie

*Links: Leonard Foujita met palet in een van de vele cafetjes van Montparnasse.
Rechts: Foujita bezig met een krijttekening.*

ter discussie. Dat deden zij al ten tijde van het dadaïsme, een stroming ontstaan uit een verwerping van alle bestaande waarden (tijdens de Eerste Wereldoorlog). Later deden dat de Zero-groep, in zekere mate de pop-art, de op-art en mensen als Rauschenberg, onlangs te zien geweest in het Stedelijk Museum te Amsterdam.

Functionele kunst

Oorspronkelijk was er in de schilderkunst de afbeelding van mens, dier en omgeving. Het portret, meestal in opdracht van een particulier, en het heilige tafereel in opdracht van de Kerk volgden. De functie van deze uitingen was steeds de werkelijkheid te verbeelden of met behulp van de realiteit een idee uit te dragen. Het portret van een familielid kwam in huis te hangen; het heilige tafereel in het kerkgebouw. Verenigingen gaven — nog iets later — opdracht voor groepsportretten en hingen deze in de verenigingsgebouwen. Een soort van functionele kunst dus.

In de loop der eeuwen werden de opvattingen van de kunstenaars vrijer. In perioden dat de natuur meer aanbeden werd verscheen op de schilderijen meer

natuur. In de periode dat het individu belangrijker werd kwam het karakterportret. Gestyleerde kunst werd afgewisseld door realistische — en symbolische. — Het uitgangspunt, de werkelijkheid, en de functie 'de verbeelding daarvan' bleven evenwel dezelfde. Daaraan kwam abrupt een einde. De abstracten, non-figuratieven en dadaïsten zetten alles op losse schroeven. Dit gebeurde niet zo maar. Oorzaak was de verandering van de maatschappij door industrialisatie, massaproductie, mechanisatie en automatisering. De laatste tientallen jaren versnelde deze ontwikkeling zich nog. Nu al is te voorspellen dat binnen afzienbare tijd een groot deel van de productie niet meer door de mens hoeft te worden geleverd. Nu al is duidelijk dat de vrije tijd een belangrijk deel van ons leven gaat innemen. De afgelopen jaren is daarbij de invloed gekomen van talrijke communicatiemiddelen als foto, film, televisie, radio.

Zij brachten de mogelijkheid tot het overbrengen van beelden, gedachten, gevoelens anders dan door de bestaande kunstvormen. De communicatie die een schilder in het verleden met zijn schilderij wilde bereiken werd door een deel

overgenomen door massamedia. Hoe ingrijpend deze technische revolutie is zal nog moeten blijken. Zeker is dat in de steeds materialistischer, automatischer en massalere maatschappij een afnemende behoefte bestaat aan het schilderij als communicatiemiddel.

In de stalen, betonnen wooneenheden van het jaar 2500 zal, zo is denkbaar, geen ruimte meer zijn voor een portret of een figuratieve afbeelding, bestemd voor een enkeling. De vraag is of in de toekomstige massa-maatschappij nog wel plaats is voor een individuele uitingvorm. Nu reeds is te zien dat collectieve vormen op tal van gebieden terrein winnen.

De nieuwe maatschappij waarnaar wij toegroeien is er een van de gecombineerde, aangepaste kunst, de kunst als architectonische versiering of als spelobject (Nieuw Babylon). Schilderen op de wijze waarop de meerderheid van de 'moderne' schilders het vandaag aan de dag doet zal dan niet eens meer een uiting van jeugdsentiment zijn. Het zal niet meer bestaan. Voor schilders van nu nog even deze uitroep: 'Zeg maar dag met je handje.'

BOB VAN OPZEELAND

Hamlet zonder Hamlet

'Ik ben onzichtbaar... Alles mag, behalve handen voor je ogen. Dat is al te simpel. Gewoon onzichtbaar, zoals je het zelf voelt. Maar hoe dan? Hoe moet ik mezelf onzichtbaar maken? Denk er maar over na. Vraag je — bij voorbeeld — maar eens af waarom je onzichtbaar moet zijn, wat je aan het doen bent of wat je eigenlijk allemaal wilt met dat toneelspeken. En niets is te gek. Jij bent de grootst mogelijke vrijheid. Maar doe wat! Je kunt niet niets doen. Pas wanneer je wat gedaan hebt, kan ik er iets over zeggen... Neem het boos zijn, in een stuk. Bij de repetities grijpt de regisseur in het zgn. laatste — boos —, reikt de de acteur of actrice één der mogelijkheden aan, en bij de voorstelling komt er iets dat meer stemverheffing is dan wezenlijk boos zijn. 't Wordt totaal anders als je bij de repetities gaat afvragen wat boosheid inhoudt. En schreeuw je daarbij alleen maar, zwijg je juist, beweeg je in zo'n situatie op een bepaalde manier? Hoe of wat ook, probeer eruit te komen. Maar wees jezelf! Doe niet alsof. Vul spontaan in. Misschien wordt het duidelijker als je aan een kind denkt dat alleen maar z'n armpjes spreidt, geluid maakt en vliegtuig is, een reis om de wereld maakt. Zo'n kind is zichzelf, kan alles. Kunnen wij ons nauwelijks nog voorstellen van onszelf. Kan ook vaak in de praktijk niet meer. Het toneel biedt de mogelijkheid nog. Laten wij het daar dan ook alsjeblieft doen, en ons niet aanstellen door te proberen iets (net) echts te brengen...'

Aldus de vijftientwintigjarige regisseur

Leonard Frank, in een poging om in woord en vooral gebaar, iets van de sfeer tijdens de repetities van 'Het Lied van de Moordenaar' van Hugo Claus (op een zoldertje van de Nieuwe Komedie), over te doen komen. En daarmee tegelijkertijd zijn zoeken naar een formulering voor de bezetenheid 'het theater bespelen weer een eigen plaats te geven, waarbij het niet gaat om wat er gebeurt, maar vooral hoe het gebeurt'. Het laatste vormt het begin van een soort ten geleide, zoals dat is opgenomen in een speciale Claus-uitgave van Toneelgroep Arena/De Nieuwe Komedie, Leonard Frank stelt daarin o.a. nog:

(...) 'Een theater is een ruimte. Afspraak is, dat er in die ruimte plaats is voor mensen die kijken en voor mensen die bekeken worden. Dit is de enige toneelwet. De afspraak begint als de voorstelling begint, en eindigt op het moment dat de voorstelling is afgelopen. Hiervan zijn wij uitgegaan. Een gevolg van dit uitgangspunt is een manier van werken die weinig of niets meer te maken heeft met het 'benaderen van de werkelijkheid' (...).

Zelf improviseren

'Toen we met de repetities begonnen, keken de meesten wel een beetje vreemd op. Ik liet ze hun gang gaan. Ze mochten zelf improviseren, een eigen vorm zien te vinden voor een probleem. Mooi of lelijk, romantisch of onromantisch, gaf niet. Als het maar functie had, de totaliteit van de acteur of actrice vollediger maakte. De eerste maand liet ik de tekst

thuis liggen. Er moest een bepaalde, gelijke, mentaliteit ontstaan. Daarom hebben wij de eerste tijd enorm veel gepraat. Steeds weer jezelf afvragen waarom, wat, hoe, etc. Ik had tegenwerking verwacht. Was er ook wel, soms zelfs behoorlijke ruzie, maar langzamerhand vielen de weerstanden weg. Eerder dan ik verwacht had bij beroepsmensen.

Tot aan 'Het Lied van de Moordenaar' werkte ik vnl. met studenten. Zijn minder vastgeroest. Een beroepsacteur of actrice weet vaak niet eens meer waarom hij of zij toneelspeelt. En echt niet alleen de mindere goden. Het gevolg is dat zij na een aantal jaren volledig vastzitten, nauwelijks nog weten wat zij in wezen kunnen. Dat zij aanvankelijk nogal met zich zelf botsten kwam, omdat ik geloof dat je bij de regie van een stuk niet met ordenen moet beginnen. Integendeel. Er moet een zo groot mogelijke chaos gecreëerd worden door allen die met het stuk (en zich zelf) bezig zijn. Ik moet dan maar zien dat ik een draad ontdek die voor de acteur mogelijkheden biedt om tot een oplossing te komen. Vooral dat voortdurend stellen van vragen is vreselijk belangrijk. En dan niet in de sfeer van de voor het toneel eeuwige zaligmakende psychologie...

Begin van verval

Hoofdpersoon in 'Het Lied van de Moordenaar' is de bendeleider Moerman. Het hoogtepunt van zijn 'roem' is tevens het dieptepunt, het begin van zijn verval. Aanleiding lijkt een vrouw, in wezen is het de stilstand die hij niet

Hij is gek op autorijden, maar zakt steeds voor het rijexamen!

meer aankan. Het stuk speelt honderden jaren terug, maar Moerman leeft nu nog. Je zou hem kunnen vergelijken met de, ondanks zich zelf, meer en meer vereenzaamde staatsman, politicus of gewoon de outcast. Hoe het ook zij, wij hebben er uitvoerig over gediscussieerd. Je bent dan *samen* geweldig bezig, wie de hoofd- of bijrol speelt in het stuk is daarbij niet van belang. Het gaat om die gelijke mentaliteit, waar ik straks over sprak. Je voelt het groeien, er komen steeds meer raakpunten bij elkaar. Een mooi voorbeeld was het decor. Ik ging naar Frank Raven toe die het decor zou ontwerpen. Zelf had ik wat lijntjes op papier gezet, een soort (eigen) ontwerp dat ik nog helemaal niet zag zitten. Toen ik bij Frank was, pakte hij uit zijn kast een maquette die vrijwel niet verschilde van mijn idee! Niet romantisch bedoeld, maar op zo'n moment ervaar je een gevoel van gelukzaligheid...

Van de oorspronkelijke versie van 'Het Lied van de Moordenaar' heb je alleen de titel overgelaten?

'Neen. Iets meer. Ik heb wel veel geschraapt, ja. Ik ben tevoren bij Hugo Claus geweest. Hij vond het niet erg als ik veranderingen zou aanbrengen. Als de titel maar bleef staan...

Fragment uit een in het programma opgenomen interview met Leonard Frank:

(...) 'Godzijdank heeft Claus zelf ook geregisseerd, hij heeft grip voor de zaak, zit niet vast op z'n woorden (...)

Ik ben erg tevreden over de bewerking, het stuk is korter, krachtiger, het theatrale aspect ervan is veel sterker geworden. De scènes zijn scherper "gesneden".

Begreep Claus jouw bedoelingen?

Kritiek matig

'Neen, eh...neen. Toen niet. Ik kon moeilijk onder woorden brengen wat ik nu precies wilde. Hij heeft trouwens later nog wel bij Ton Lutz geïnformeerd wie ik eigenlijk was... Zelf heeft hij de voorstelling nog niet gezien. Bij de première zat hij op Cuba. De kritiek was matig, erg behoudend. Veelal een benadering vanuit de oude toneelnormen. Kan ik mij wel voorstellen. Maar ik heb liever een hele duidelijke slechte kritiek. Je bent het nl. met mijn opvattingen eens of niet. Er omheen praten kan niet. Overigens ben ik zelf natuurlijk ook niet helemaal tevreden over de voorstelling. Ik heb er twee en een halve maand aan gewerkt. Fijn, maar misschien ook gevaarlijk, omdat je er op een gegeven moment niet voldoende afstand meer van kan nemen. Hetzelfde geldt een beetje voor mijn opvattingen over toneel. Je moet oppassen dat je niet met oogkleppen op gaat werken. Ik raak nu gelukkig wat los van 'Het Lied van de Moordenaar'. Ik wil weer verder experimenteren. Ik ga 'Live like pigs' van

John Arden doen met de Utrechtse studenten. Volgend seizoen waarschijnlijk iets bij toneelgroep Studio. Voorkeur voor bepaalde stukken heb ik niet. Nee...Hoewel, Tsjechow zou ik wel iets van willen regisseren. 'De Drie Zusters', bij voorbeeld. Dat zijn wel echte wijven...

Vóór 'Het Lied van de Moordenaar' maakte Leonard Frank o.a. naam met een Hamlet adaptatie. Officiële regie-opleiding heeft hij niet, omdat iets dergelijks niet bestaat in Nederland. Niettemin mocht hij op de Amsterdamse Toneelschool de 'regie-opleiding' volgen en een eindproef afleggen. Eerder was hij achtereenvolgens: één jaar student medicijnen, twee jaar student PSF, drie maanden leerling op de Filmacademie, en probeerde hij, via dezelfde Toneelschool, acteur te worden.

'Mislukte. Is ook niets voor mij. Ben te introvert. En technisch zeer zwak, vooral spraaktechnisch. Ik slis. Bovendien was het mijn ambitie niet. Waarom dan wel daarna het regisseren...? Weet ik niet. De ruimte fascineerde mij.'

Veel jeugdig publiek

Vóór de voorstelling van 'Het Lied van de Moordenaar', een paar dagen later, staat Leonard Frank wat teruggetrokken in de koffieruimte. Er is veel (jeugdig) publiek. Het - hoe het gebeurt - van Leonard Frank blijkt vanaf de eerste minuut. Niets en niemand doet nog denken aan de voorstelling van hetzelfde stuk door het Rotterdams Toneel, op 23 maart 1957. Behalve het toneel en ronde, maken de Archie Shepp-achtige muziek van Rogier van Otterloo, en de vrijwel natuurlijke spontaneïteit (bij herhaling onderstrept door met de voet opgeroepen tam-tam geluiden) van de acteurs en actrices, de voorstelling tot iets als een oergebeuren. Met na afloop alle verdeeldheid vanden.

Twee meisjes, 16-17 jaar, beiden in bezit van een veelgebruikt Cultureel Jeugdpaspoort:

Meisje I: 'Lekker, hè...!'

Meisje II: 'Krankzinnig...!'

Meisje I: 'Zag je hoe die Moerman die vrouw pakte! Ik dacht dat zij nooit meer op zouden staan...!'

Meisje II: 'Geef mij maar een gewoon klassiek stuk.'

Oudere man: 'Je moet er van houden.'

Z'n echtgenote: 'Ik zou het nog een keer moeten zien. Alles speelt zich zo snel af.'

Weer buiten, het is kwart over tien, herinner ik mij dat Leonard Frank een hekel heeft aan lange voorstellingen. 'Naar toneel gaan kan fijn zijn, maar je moet ook nog wat aan je avond hebben.' En: 'Ik zou 'Hamlet' wel willen regisseren, maar dan - bij voorbeeld - zonder dat briefjes-aanreik-gedoe, die krankzinnige Ophelia, en misschien ook wel helemaal een Hamlet-zonder-Hamlet.'

DICK ZAAL

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 - Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets voelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vult het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

(Voor de Marine geldt een aparte regeling.)

Ondergetekende

.....(naam, voorletters, rang)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegerd te

..... (landmacht/luchtmacht)

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

..... Handtekening:

BARBADOS

